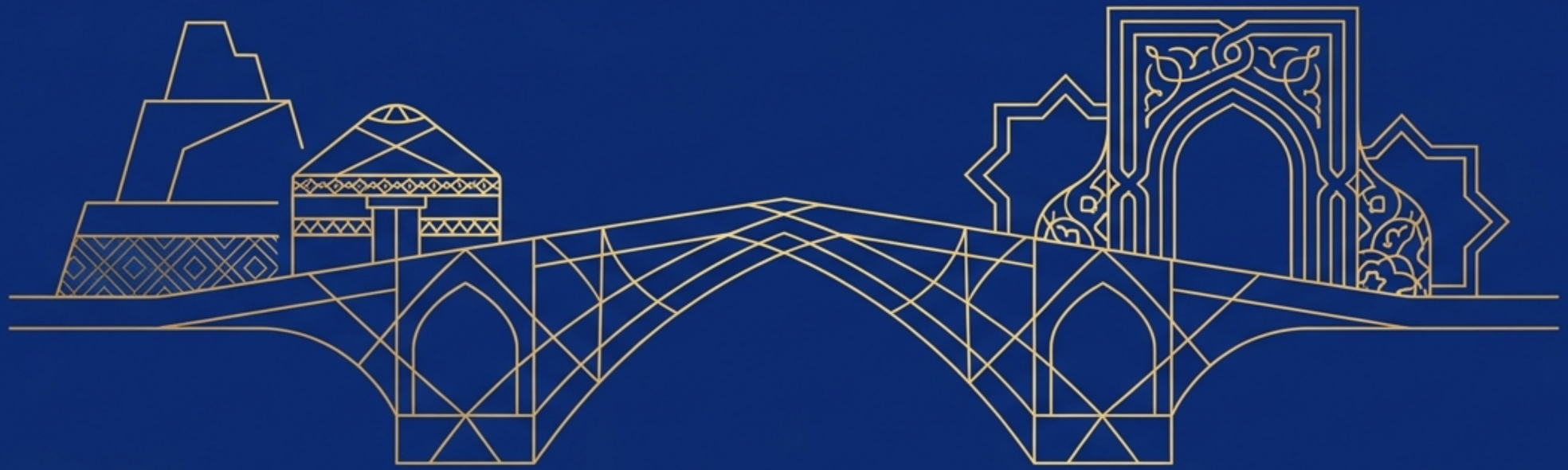
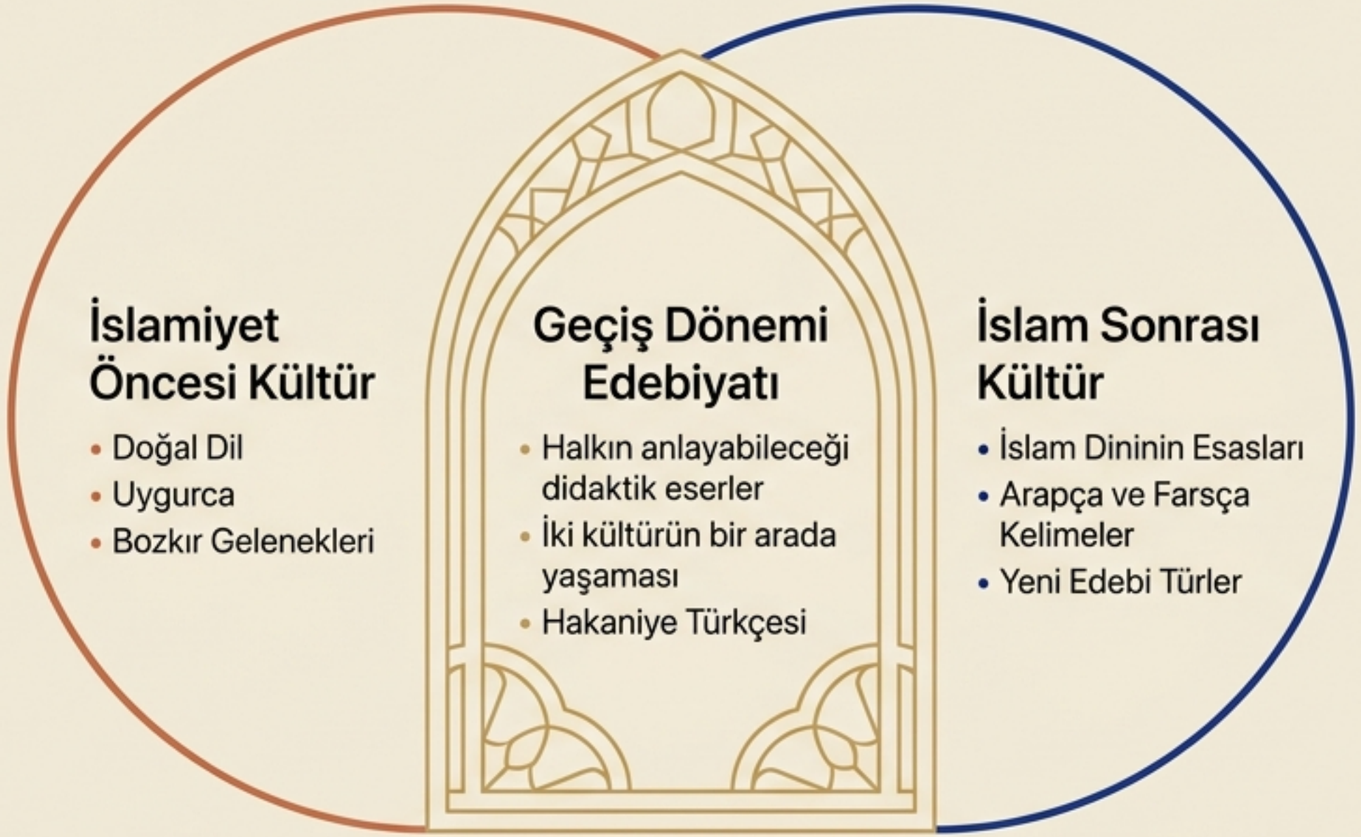

İki Dünyanın Birleştiği Yüzyıllar

İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı: Geçiş Dönemi (XI–XII. Yüzyıl)

Gemini Notebook

Kültürel Sentez Yüzyılı

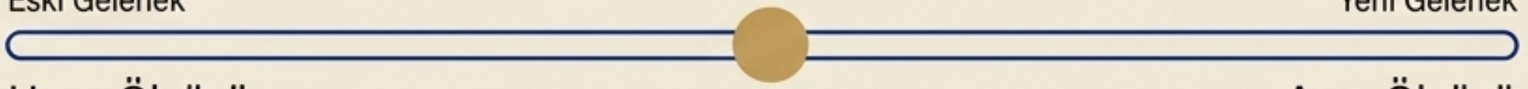
İlk Türk İslam devleti olan **Karahanlılar** (840-1212) döneminde, Saltuk Buğra Han'ın İslamiyet'i resmen kabulüyle kitleler halinde Müslüman olan Türkler, edebiyat ve dilde sismik bir dönüşüm başlatmıştır.

Gemini Notebook

Edebi Dönüşüm Paneli

Ölçü

Eski Gelenek — Yeni Gelenek

Hece Ölçüsü — Aruz Ölçüsü

Birlikte kullanılıyor

Nazım Birimi

Eski Gelenek — Yeni Gelenek

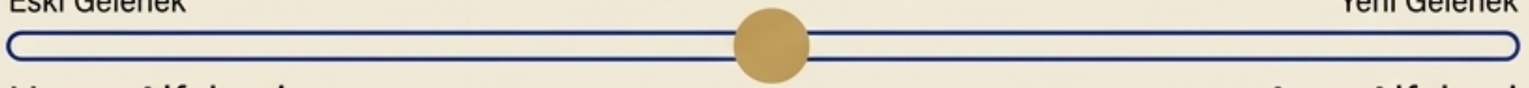

Dörtlük — Beyit

Dörtlük azalıyor, Beyit yaygınlaşıyor

Alfabe

Eski Gelenek — Yeni Gelenek

Uygur Alfabesi — Arap Alfabesi

11. yüzyıldan itibaren bir arada

Dil

Eski Gelenek — Yeni Gelenek

Arı Türkçe — Arapça/Farsça Tamlamalar

Hakaniye Türkçesi temelinde yavaş yavaş uzaklaşma

ANA TEMA VE AMAÇ

Topluma İslam'ın kurallarını öğretmek, insanları hırs ve bencillikten arındırıp doğruluk, sabır ve cömertlik kazandırmak. Bu dönemde sanat ve öğreticilik henüz kesin çizgilerle ayrılmamıştır.

Gemini Notebook

Sütun I: Devlet ve Mutluluk

Künye Kartı

Yazar: Yusuf Has Hacib

Tarih / Yer: 1069-1070 (Balasagun'da başlandı, Kaşgar'da tamamlandı)

Sunulan Kişi: Doğu Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han (Yazara Has Hacib - başmabeyncilik unvanı verilmiştir)

Hacim: 6645 beyit, 173 dörtlük

İslâm etkisindeki ilk bilinen eser.

İlk Mesnevi nazım şekliyle yazılmış eser.

İlk Aruz ölçüsüyle yazılan eser (Fe'ûlün, fe'ûlün, fe'ûlün, fe'ûl).

Nüshalar: Günümüze ulaşan 3 nüshası vardır: Viyana (Uygur harfli, ilk bulunan), Mısır (Arap harfli) ve Fergana (Arap harfli, en eski). Bu eser, dünyada ve ahirette mutlu olmanın yollarını gösteren didaktik bir siyasetnamedir.

Gemini Notebook

Kutadgu Bilig: Alegorik Tiyatro

KÜN TOGDI

Hükümdar

Devlet, Töre ve Adalet

AY TOLDI

Vezir

Mutluluk ve Kut

ÖDGÜLMÜŞ

Bilge (Vezirin Oğlu)

Akıl ve Bilgi

ODGURMUŞ

Derviş

Akıbet ve Yaşamın Sonu

Şahısların soyut kavramları temsil ettiği bu yapı, Kutadgu Bilig'i Türk edebiyatının ilk büyük **yarı hikâye,** yarı tiyatro tarzı alegorik mesnevisi yapar. **İdeal insan; adaletten şaşmayan, bütün dillere hakim, cömert ve takva sahibi bir mümin** olarak kurgulanmıştır.

Gemini Notebook

Sütun II: Ahlak ve Gerçekler

Künye

- **Yazar:** Edip Ahmet Yükneki (Gözleri görmeyen, Arapça ve Farsça öğrenmiş bir Türk şairidir.)
- **Tarih:** 12. yüzyılın ilk yarısı
- **Sunulan Kişi:** Sipehsalar Mehmet Bey
- **Nüsha:** Uygur harfli ilk nüshası Ayasofya Kütüphanesindedir.

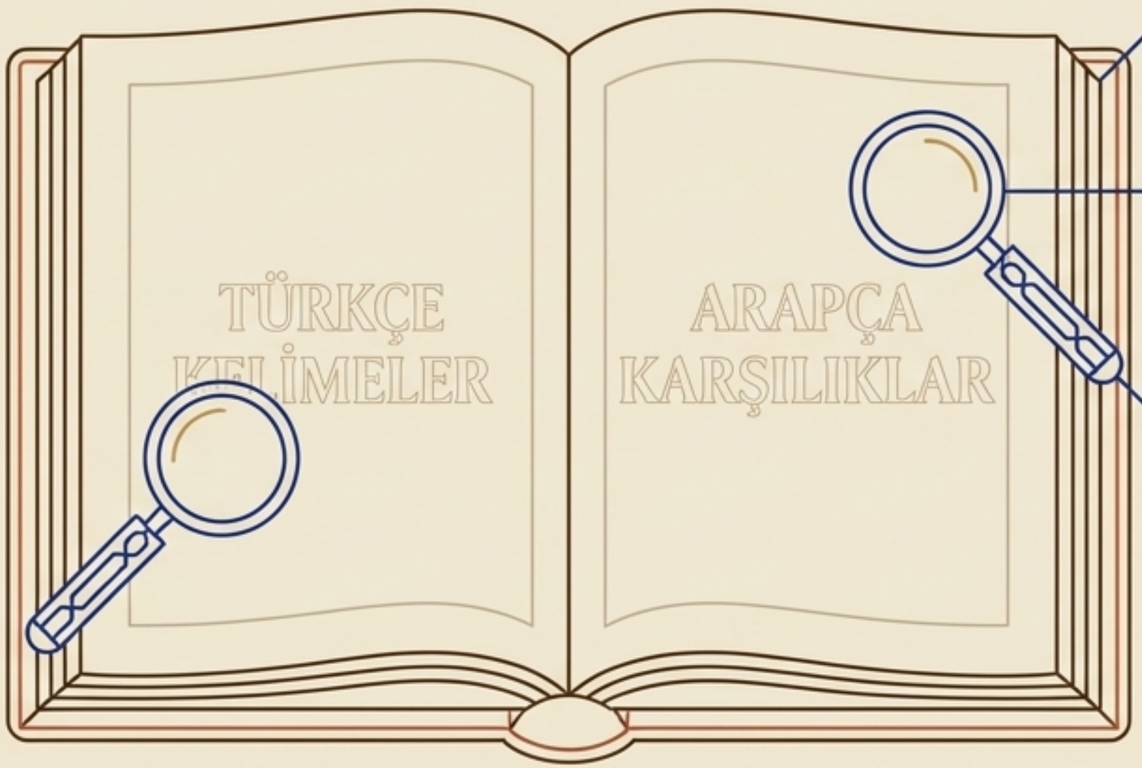
Yapısal Analiz

- **Ölçü:** Kutadgu Bilig ile aynı Aruz kalıbı kullanılmıştır, ancak vezin ve kafiye bakımından çok sağlam değildir.
- **Düzen:** 14 bölümden oluşur. Giriş kısmı gazel kafiyesinde 40 beyit, asıl eser manilerdeki gibi 'aaxa' şeklinde 101 dörtlükten oluşur.
- **Özellik:** Ayet ve hadislerden yararlanılarak oluşturulmuş manzum bir ahlâk ve öğüt kitabıdır.

ANA TEMA: Bilgi, cömertlik, tevazu ve dünyanın dönekliği.
"Bllgi mutluluk yoludur, bilgisiz insan ölüdür."

Gemini Notebook

Divanu Lügati’t-Türk

Künye ve Kapsam

1. **Yazar:** Kaşgarlı Mahmut (1008-1105)
   Tarih / Yer: 1072-1074, Bağdat
   Sunulan Kişi: Halife El-Muktedi Biemrillah
2. **Sözlük ve Dil Bilgisi:** Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla Arapça kaleme alınmış ilk Türkçe sözlük ve ilk dil bilgisi kitabıdır. 8000 civarında söz varlığı bulunur.
3. **Kültürel Kasa:** Yazar bütün Türk boylarını bizzat gezerek derleme yapmıştır. Türk sözlü edebiyatının (destan, sagu, koşuk, sav) yazıya geçirilen ilk örnekleri bu eserin içindeki cümlelere serpiştirilmiştir.
4. **Nüsha:** Eser düzyazıdır ancak nazım örnekleri bolca bulunur. Tek nüshası Millet Kütüphanesi'ndedir (1266 kopyası).

Gemini Notebook

Divanu Lügati’t-Türk: Stratejik Vizyon

“Türklerin dilini öğreniniz, çünkü onların egemenliği uzun sürecektir.”

İki ayrı imamdan işitilen bu hadis, eserin temel motivasyonunu oluşturur. Amaç, Arap dünyasına Türkçenin zenginliğini kanıtlamak ve cihan hakimi olan Türklere dert anlatabilmek için onların dilini öğrenmenin zorunluluğunu göstermektir.

1. Filolog

Dil bilgisi kurallarına eserinde yer vermiştir. Türkçeyi Araplara öğretmek için Kitab-ı Cevâhirü’n-Nahvi Ligati’t-Türk adlı bir de kayıp dil bilgisi kitabı yazmıştır.

2. Etnograf

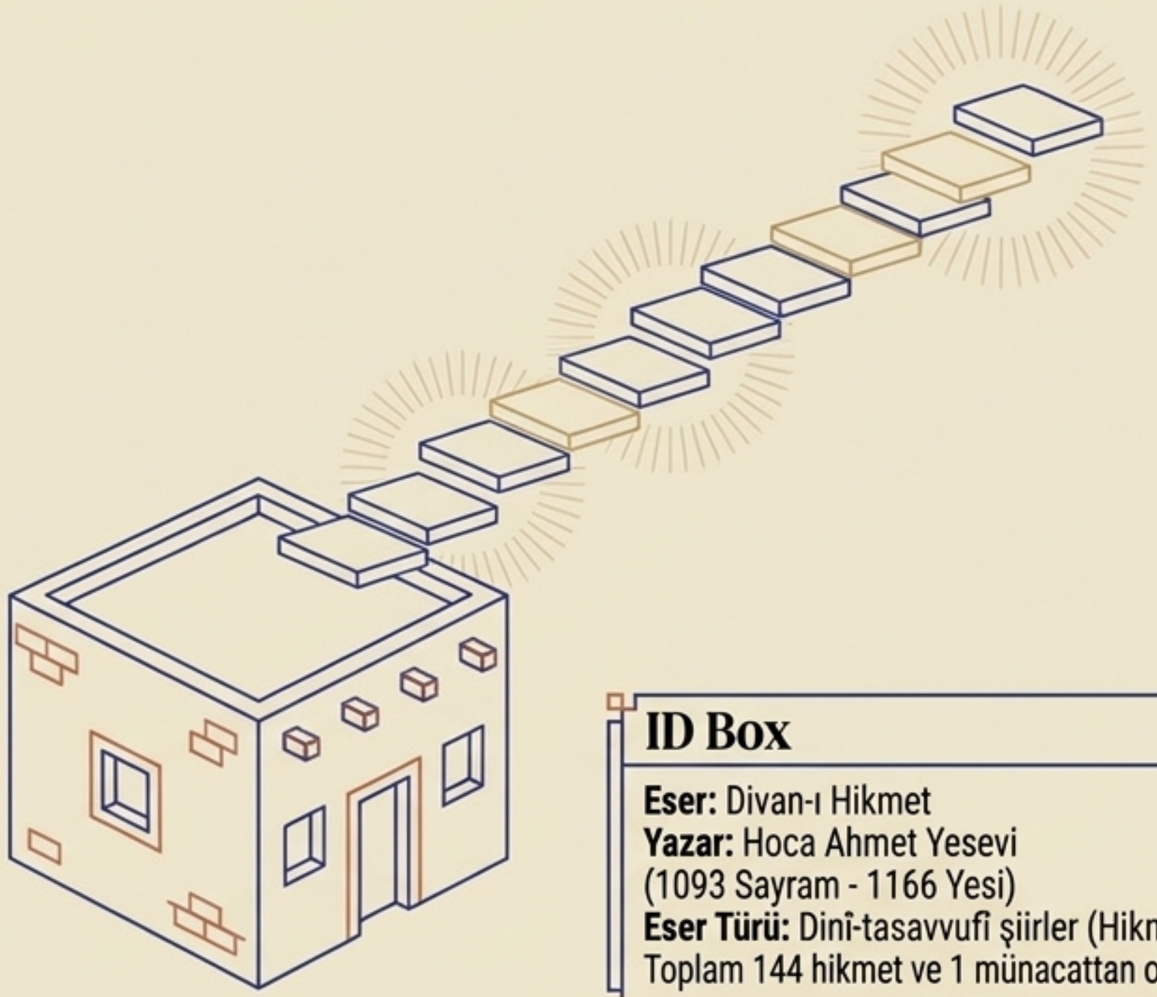
Türk boylarının etnik durumunu şemayla anlatmış; On İki Hayvanlı Türk Takvimi, Nevruz, boy ve yer adları hakkında emsalsiz bilgiler sunmuştur.

3. İlk Türk Haritacısı

Türk boylarının yerleşim alanlarını gösteren bir harita çizmiş ve bu haritada dünyanın merkezini Türk yurdu olarak göstermiştir.

Gemini Notebook

Sütun IV: Din ve Tasavvuf

ID Box

Eser: Divan-ı Hikmet
Yazar: Hoca Ahmet Yesevi
(1093 Sayram - 1166 Yesi)
Eser Türü: Dinî-tasavvufî şiirler (Hikmet).
Toplam 144 hikmet ve 1 münacattan oluşur.

Hedef Kitle ve Dil Paneli

Kime Sesleniyor?
İslamiyet'i yeni kabul eden göçebe Türklere.

Nasıl Sesleniyor?
Öğreticiliğin ön planda olduğu, sanat kaygısından uzak, halkın rahatça anlayabileceği son derece sade bir Hakaniye lehçesiyle.

Hangi Formla?
Şiirler çoğunlukla dörtlüklerle, koşma nazım şekliyle ve 4+3 ile 4+4+4 hece ölçüsüyle söylenmiştir (nadiren gazel ve mesnevi).

Büyük Miras: Ahmet Yesevi'nin bu öğretisi, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bayram Veli gibi mutasavvıfların şekillendireceği "Anadolu Tasavvufunun" temellerini oluşturur.

Gemini Notebook

Yapısal Spektrum: Geçişin Konumlanması

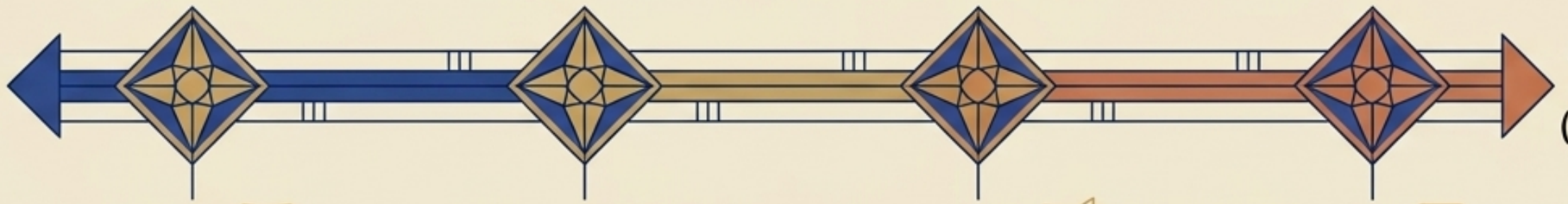
Divan-ı Hikmet

Divanu Lügati’t-Türk

Atabetü’l Hakayık

Kutadgu Bilig

Eski Türk Şiiri Geleneği (Halk)

Arap/Fars Şiiri Geleneği (Yüksek Zümre)

Divan-ı Hikmet

Spektrumun en solunda. Hece ölçüsü, dörtlük, sade dil, göçebe kültüre uygun, sanatsal kaygıdan uzak, salt öğretici halk hitabı.

Divanu Lügati’t-Türk

Ortanın solu. Arapça yazılsa da saf Türkçe kimlik savunmasıdır. İçinde bolca destan, koşuk, sagu (öz Türkçe nazım) örnekleri barındırır.

Atabetü’l Hakayık

Ortanın sağı. Ara form. Aruz ölçüsü kullanılmış ancak aruz kusurludur. Dörtlükler manilerdeki (aaxa) kafiye düzenine sahiptir.

Kutadgu Bilig

Spektrumun en sağında. Aruz ölçüsü, beyit, mesnevi, Fars edebi formlarının hakim olduğu; saray ve devlet yönetimi odaklı alegorik metin.

Gemini Notebook

Dört Büyük Eser: Karşılaştırma Matrisi

Eser Adı	Yazar & Yüzyıl	Nazım Birimi / Ölçü	Dil / Alfabe	Temel Amaç / Kategori
Kutadgu Bilig	Yusuf Has Hacib (11. yy)	Beyit ağırlıklı (173 dörtlük) / İlk Aruz	Hakaniye Türkçesi / Uygur + Arap	Siyasetname, devlette ve toplumda ideal insan modeli.
Atabetü'l Hakayık	Edip Ahmet Yükneki (12. yy)	Dörtlük (aaxa) + 40 Beyit / Aruz	Hakaniye Türkçesi / Uygur	Manzum nasihatname, dini ve ahlaki öğütler vermek.
Divanu Lügati't-Türk	Kaşgarlı Mahmut (11. yy)	Nesir ağırlıklı, zengin nazım örnekleri	Arapça kaleme alınmış Türkçe sözlük	Araplara Türkçe öğretmek, dilin zenginliğini kanıtlamak.
Divan-ı Hikmet	Ahmet Yesevi (12. yy)	Dörtlük (Koşma) / Ağırlıklı Hece ölçüsü	Sade Hakaniye Türkçesi	Göçebelere İslamiyet'i sevdirmek, tasavvuf adabını öğretmek.

Gemini Notebook

Geçiş Döneminden Yankılar

Yusuf Has Hacib

Bak doğan ölür; ondan eser olarak söz kalır; sözünü iyi söyle. Ölümsüz olursun!

Edip Ahmet Yükneki

Adım Edip Ahmet, sözüm edeb ve öğüttür / Özüm gitse de sözüm burada kalır.

Kaşgarlı Mahmut

Cihan hakimi olan Türklere herkes muhtaçtır, onlara derdini dinletmek... için Türkçe öğrenmek gerekir.

Ahmet Yesevi

Garip, yetim, fakirlerin gönlünü okşayıp / Gönlü kırık olmayan kişilerden kaçtım ben işte.

Gemini Notebook

Edebiyatımızın İki Yolu

Kutadgu Bilig'in açtığı yoldan ilerleyen; aruz ölçüsü, beyit nazım birimi ve ağırlaşan dil ile yüksek zümre (Saray) etrafında şekillenen klasik edebiyat geleneği.

Divan-ı Hikmet'in açtığı yoldan ilerleyen; hece ölçüsü, dörtlük, sade halk diliyle yoğrulan ve bilhassa tasavvufi öğretilerle Anadolu'ya yayılan sözlü edebiyat geleneği.

Geçiş dönemi sadece eskiyi yeniye bağlayan bir köprü değil;
bin yıl sürecek olan Türk Edebiyatı nehrinin yatağını kazan ana kaynaktır.

Gemini Notebook